

NAAR GEZONDE VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN

Auteurs: Vincent Smets, Stefanie Vandevijvere

INHOUD

WAT IS HET BELANG VAN DE VOEDSELOMGEVING?	3
HOE WERDEN VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN IN KAART GEBRACHT?	4
HOE GEZOND ZIJN VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN?	5
IS ER EEN LINK TUSSEN DE GEZONDHEID VAN VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN EN GEWICHT STATUS BIJ KINDEREN?.....	10
WAT KAN DE OVERHEID DOEN OM DE VOEDSELOMGEVING ROND SCHOLEN GEZONDER TE MAKEN?	11
WAT KUNNEN WE CONCLUDEREN UIT DEZE STUDIE?.....	11

WAT IS HET BELANG VAN DE VOEDSELOMGEVING ?

Wat we eten berust niet enkel op onze individuele keuzes maar wordt in sterke mate beïnvloed door onze leefomgeving. De context waarbinnen onze voedingskeuzes bepaald worden wordt de voedselomgeving genoemd. In de afgelopen decennia is onze voedselomgeving op zo'n manier veranderd en ingericht dat het steeds makkelijker is geworden om ons te buiten te gaan aan de consumptie van ongezond calorierijk voedsel. In deze prikkelende voedselomgeving worden we de hele dag door blootgesteld aan tal van eetverleidingen.

Studies hebben aangetoond dat kinderen en jongeren in het bijzonder kwetsbaar zijn voor een ongezonde voedselomgeving¹. Net voor hen is een gezond voedingspatroon extra belangrijk omdat hun fysieke- en psychologische ontwikkeling nog in volle gang is^{2,3}. Kinderen die opgroeien in achtergestelde buurten hebben over het algemeen meer overgewicht dan hun leeftijdsgenoten. Ongeveer 20 % van alle 4 jarigen die leven in achtergestelde buurten in Vlaanderen hebben overgewicht, terwijl dit minder dan 10 % is voor kinderen die in andere buurten opgroeien. Van de kinderen ouder dan 10 jaar die opgroeien in achtergestelde buurten heeft 32 % overgewicht, het dubbele van hun leeftijdsgenoten die niet in achtergestelde buurten wonen⁴.

De school is, naast de thuisomgeving, de plaats waar kinderen en jongeren het meeste tijd doorbrengen. Het is dus extra belangrijk om de voedselomgeving binnen en rond de school in te richten op een manier die het consumeren van gezonde voeding gemakkelijker en aantrekkelijker maakt, terwijl tegelijk het consumeren van ongezonde voeding wordt ontraden.

Het Instituut Gezond Leven peilt om de vier jaar naar de voedselomgeving binnen basis- en secundaire scholen.

Deze studie bracht, voor het eerst, de evolutie van de voedselomgeving rond scholen in Vlaanderen in kaart tussen 2008 en 2020 aan de hand van verschillende geografische indicatoren. Deze indicatoren werden vervolgens gelinkt aan de gewicht status van schoolgaande kinderen en jongeren in Vlaanderen.

- 1/ Matsuzaki, M., Sánchez, B. N., Acosta, M. E., Botkin, J. & Sanchez-Vaznaugh, E. V. Food environment near schools and body weight—A systematic review of associations by race/ethnicity, gender, grade, and socio-economic factors. *Obesity Reviews* 21, (2020); 21(4):e12997.
- 2/ Das, J. K., Lassi, Z. S., Hoodbhoy, Z. & Salam, R. A. Nutrition for the Next Generation: Older Children and Adolescents. *Ann Nutr Metab* 72, 56–64 (2018).
- 3/ Lassi, Z. S., Moin, A., Das, J. K., Salam, R. A. & Bhutta, Z. A. Systematic review on evidence-based adolescent nutrition interventions. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1393, 34–50 (2017).
- 4/ Vancoppenolle, D., Colaert, K., Cloots, H. & Roelants, M. *De gewichtstatus van kinderen en jongeren in Vlaanderen. Geïntegreerde rapportage op basis van BMI-gegevens van Kind en Gezin en Zorg en Gezondheid.* (2020).

HOE WERDEN VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN IN KAART GEBRACHT?

Voor deze studie werd een dataset gebruikt van scholen in Vlaanderen die bestaat uit 3404 basisscholen en 1195 secundaire scholen, alsook een dataset (Locatus) die alle verkooppunten voor voeding in Vlaanderen in kaart brengt over de periode 2008-2020. De types verkooppunten werden ingedeeld in 9 categorieën:

Supermarkten
Snoepwinkels
Gemakswinkels
Fast food, afhaal en bezorg restaurants
Winkels die hoofdzakelijk dierlijke producten verkopen (zoals slagers, viswinkels, kaaswinkels)
Restaurants (excl. fast food, afhaal en bezorg restaurants)
Groenten- en fruitwinkels
Bakkers
Andere voedingswinkels

Er werd gebruik gemaakt van 3 indicatoren om de voedselomgeving rond scholen in kaart te brengen:

1. De gemiddelde densiteit van de verschillende types verkooppunten voor voeding binnen een wandelafstand van 500- en 1000m van de schoolingang. *
2. Het percentage scholen dat minstens één verkooppunt voor voeding van elk type heeft binnen een wandelafstand van 500- en 1000m van de schoolingang. *
3. De wandelafstand van de schoolingang tot het dichtstbijzijnde fastfood restaurant, gemakswinkel en supermarkt.

Deze voedselomgeving indicatoren werden vervolgens gelinkt met de socio-economische status (SES) indicatoren van de leerlingen van elke school. De SES indicatoren die hier gebruikt werden, zijn het percentage leerlingen met een moeder met een laag opleidingsniveau en het percentage leerlingen wiens thuistaal niet Nederlands is. De scholen werden onderverdeeld in drie categorieën naargelang er veel, gemiddeld of weinig leerlingen zijn met een laag opgeleide moeder en leerlingen wiens thuistaal niet Nederlands is. Vervolgens werd er gekeken naar de gemiddelde densiteit van fastfood, afhaal en bezorg verkooppunten, alsook densiteit van gemakswinkels rond scholen volgens deze SES indicatoren.

Als laatste werd de associatie nagegaan van de voedselomgeving rond scholen met de gewicht status van de leerlingen. Om dit na te gaan werden bovenvermelde voedselomgeving indicatoren gelinkt aan de gemiddelde BMI van de leerlingen en het percentage leerlingen met overgewicht op schoolniveau.

* In dit rapport worden enkel de resultaten voor 1000m wandelafstanden besproken.

HOE GEZOND ZIJN VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN ?

De evolutie van de gemiddelde densiteit van de belangrijkste types verkooppunten binnen een 1000m wandelafstand van de schoolingang in Vlaanderen is te zien in figuur 1.

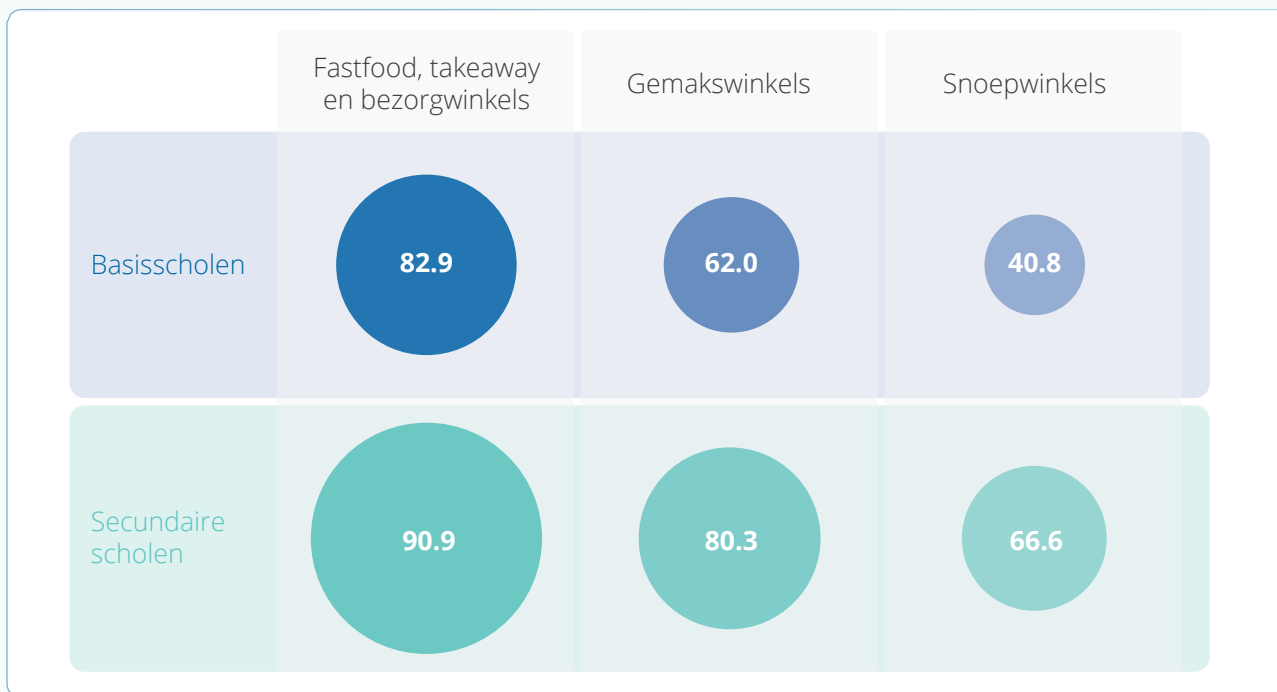

Figuur 1: De gemiddelde densiteit van verschillende types voedingswinkels binnen een 1000m wandelafstand van basis- en secundaire scholen voor 2008 en 2020 in Vlaanderen.

Traditionele, lokale winkels zoals groente- en fruitwinkels, bakkers en winkels die voornamelijk dierlijke producten verkopen zijn significant afgenomen tussen 2008 en 2020. Daartegenover staan fastfood, afhaal en bezorg restaurants en gemakswinkels die significant in aantal gestegen zijn tussen 2008 en 2020. De voedselomgeving rond scholen is door de toename van fastfood, afhaal en bezorg restaurants en gemakswinkels ongezonder geworden tussen 2008 en 2020. Gemiddeld gezien heeft een basisschool in Vlaanderen 3.8 gemakswinkels en 6.3 fastfood restaurants binnen een afstand van 1000m, terwijl deze aantallen voor secundaire scholen iets hoger liggen (7.6 en 12.7 respectievelijk).

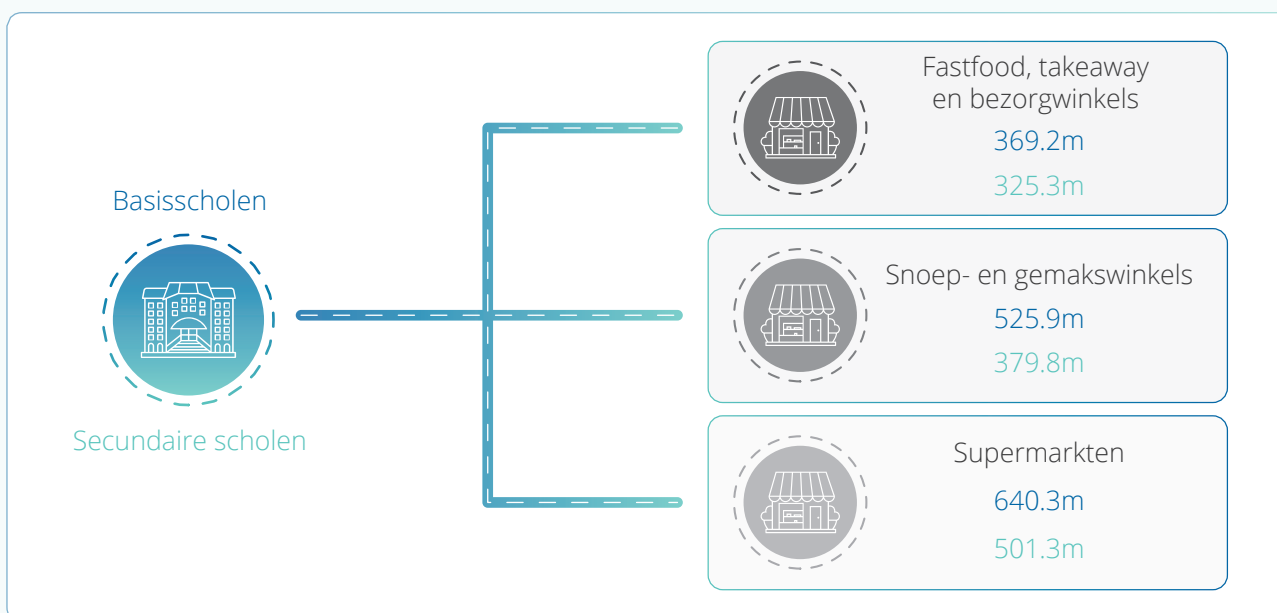
Het percentage basis- en secundaire scholen dat minstens één winkel van een bepaald type heeft binnen een wandelafstand van 1000m is weergegeven in figuur 2.

NAAR GEZONDE VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN

Figuur 2: Het percentage basis- en secundaire scholen dat minstens één verkooppunt voor voeding van een bepaald type heeft binnen een 1000m wandelafstand voor het jaar 2020 in Vlaanderen.

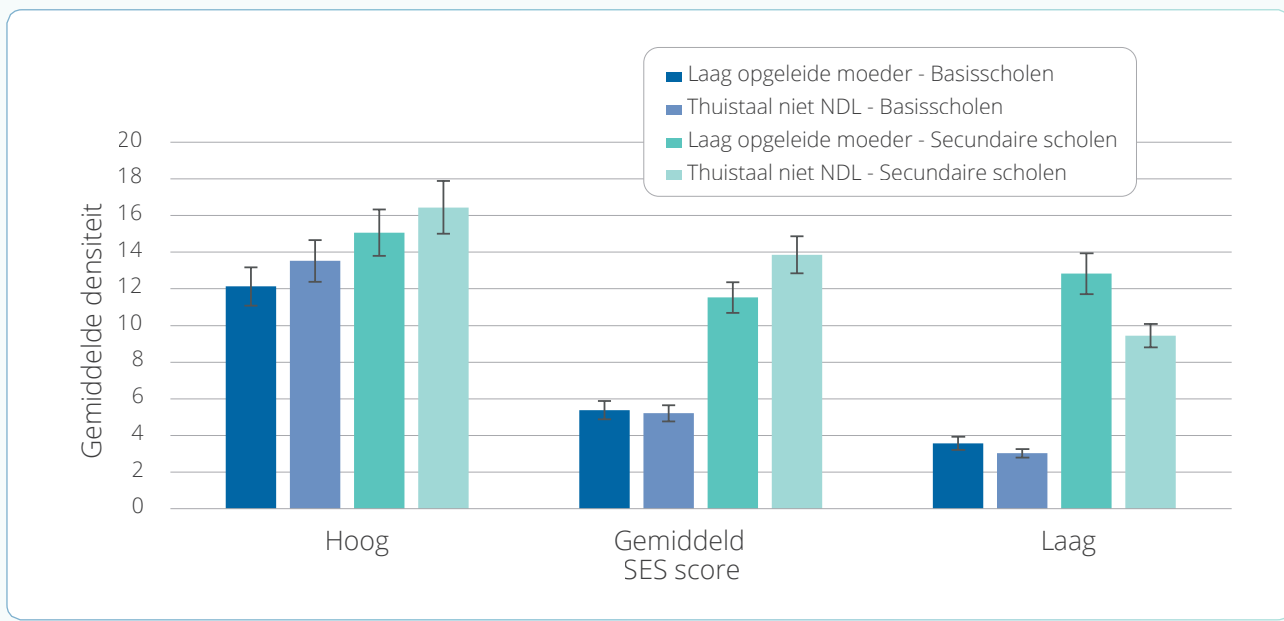
Hoe ver schoolgaande kinderen en jongeren moeten wandelen tot ze bij een bepaald type voedingswinkel komen is weergegeven in figuur 3.

Figuur 3: De mediane wandelafstand van basis- en secundaire scholen tot het dichtstbijzijnde verkooppunt voor voeding van elk type voor het jaar 2020 in Vlaanderen.

NAAR GEZONDE VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN

Figuur 4 toont het aantal fastfood, afhaal en bezorg restaurants rond scholen met een hoog, gemiddeld en laag % leerlingen met een laag opgeleide moeder en rond scholen met een hoog, gemiddeld en laag % leerlingen wiens thuistaal niet Nederlands is.

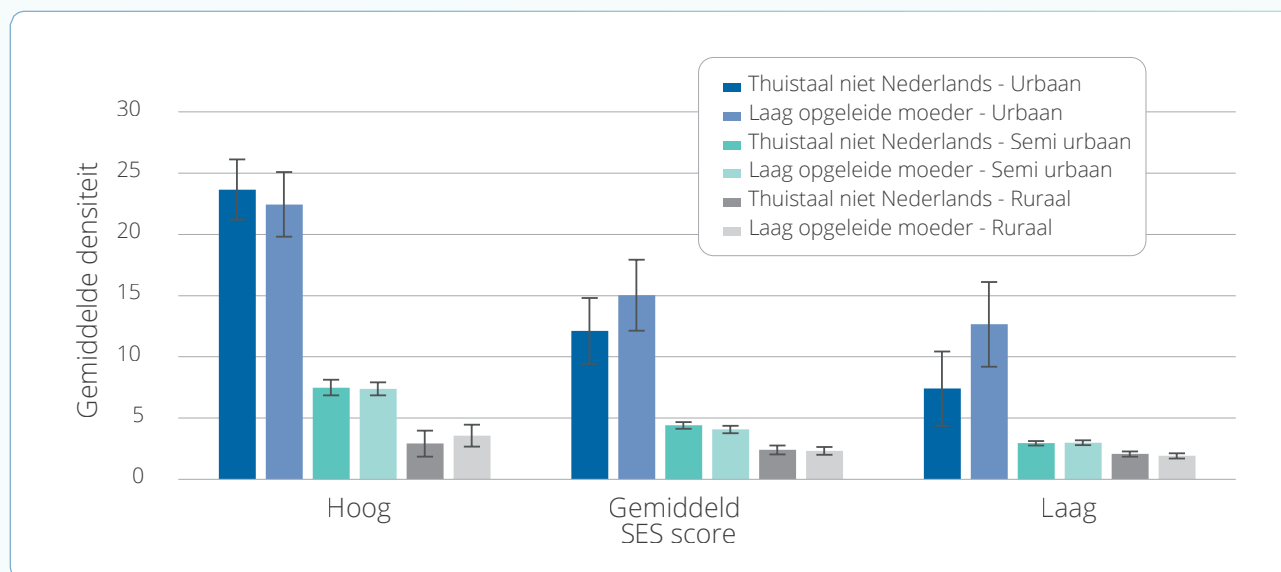

Figuur 4: Gemiddelde densiteit (met 95 % CI) van fastfood, afhaal en bezorg restaurants binnen 1000m wandelafstand van de schoolingang van basis- en middelbare scholen in Vlaanderen (2020) ingedeeld in scholen met een hoog, gemiddeld en laag % leerlingen met een laag opgeleide moeder en scholen met een hoog, gemiddeld en laag % leerlingen wiens thuistaal niet Nederlands is.

NAAR GEZONDE VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN

Een duidelijke gradiënt is zichtbaar voor beide SES indicatoren in figuur 4. Deze gradiënt is het sterkste voor basisscholen. Zo hebben basisscholen met een hoog aantal leerlingen met een laag opgeleide moeder en een hoog aantal leerlingen wiens thuistaal niet Nederlands is meer fastfood, afhaal en bezorg restaurants binnen een wandelafstand van 1000m dan scholen met gemiddeld of weinig leerlingen met een laag opgeleide moeder of wiens thuistaal niet Nederlands is. Basisscholen met een hoog aantal leerlingen met een laag opgeleide moeder hebben gemiddeld 12.1 fastfood, afhaal en bezorg outlets binnen een wandelafstand van 1000m van de schoolingang terwijl dit voor basisscholen met een laag aantal leerlingen met een laag opgeleide moeder slechts gemiddeld 3.6 fastfood, afhaal en bezorg outlets zijn. Voor secundaire scholen is deze gradiënt ook aanwezig maar in iets minder sterke mate.

Deze gradiënten blijven behouden ongeacht of de scholen zich bevinden in urbaan, semi-urbaan of ruraal gebied (figuur 5).

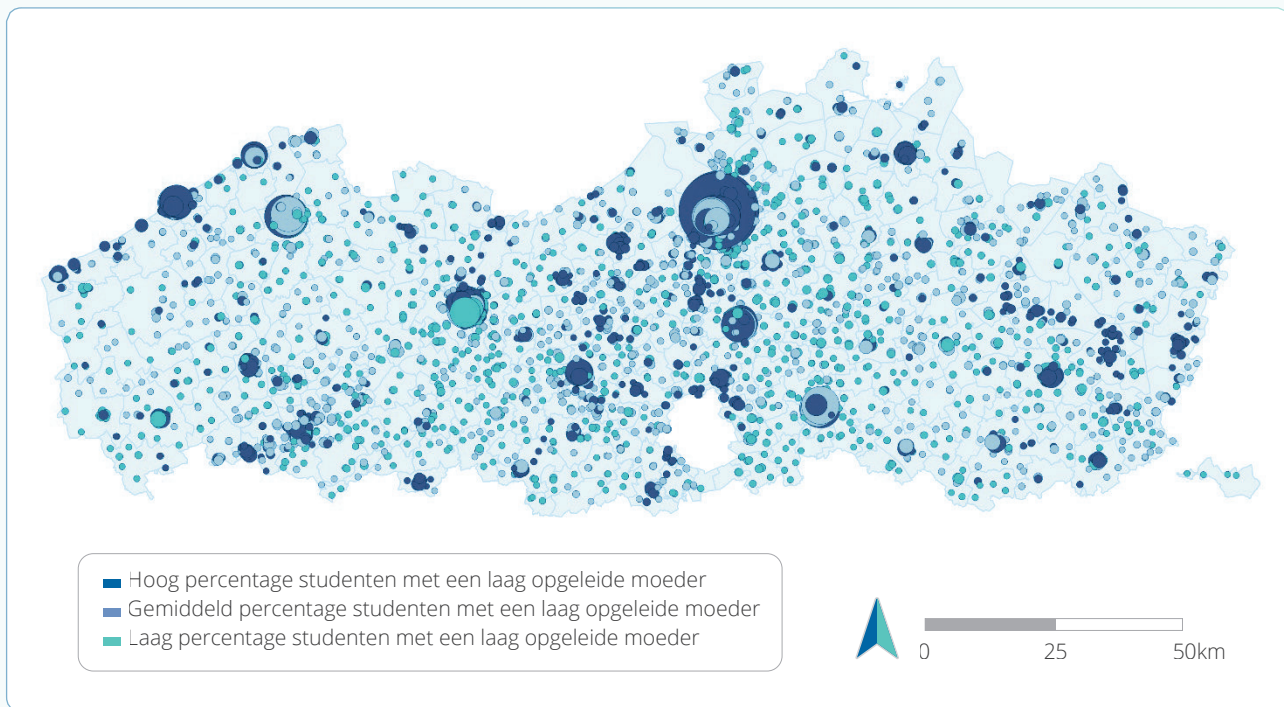

Figuur 5: Gemiddelde densiteit (met 95 % CI) van fastfood, afhaal en bezorg outlets binnen 1000m wandelafstand van de schoolingang van basisscholen in Vlaanderen (2020) ingedeeld in scholen met een hoog, gemiddeld en laag % leerlingen met een laag opgeleide moeder en scholen met een hoog, gemiddeld en laag % leerlingen wiens thuistaal niet Nederlands is en de mate van urbanisatie van de gemeente waar de school in staat.

Deze resultaten tonen een asymmetrie aan tussen de kwaliteit van de voedselomgeving rond scholen en de socio-economische situatie van de leerlingen. De voedselomgeving rond scholen met veel leerlingen uit een slechtere socio-economische thuishouding is ongezonder in vergelijking met de voedselomgeving rond scholen waar de leerlingen uit een hogere socio-economische klasse komen.

NAAR GEZONDE VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN

Figuur 6 laat een geografische weergave zien van de voedselomgeving rond basisscholen door het aantal fastfood, afhaal en bezorg outlets voor te stellen door een in grootte variërende cirkel en de kleur van de cirkel te veranderen naarmate de school veel, gemiddeld of weinig leerlingen heeft met een laag opgeleide moeder.

Figuur 6: de locatie van basisscholen in Vlaanderen. De grootte van de cirkel varieert naar mate er veel of weinig fastfood, takeaway en bezorg outlets in de schoolomgeving aanwezig zijn. De kleur van de cirkel toont of er veel, gemiddeld of weinig leerlingen met een laag opgeleide moeder naar de school gaan.

In grote steden zoals Antwerpen, Gent en Leuven zijn de voedselomgevingen rond scholen duidelijk ongezonder door een grotere aanwezigheid van fastfood, afhaal en bezorg outlets. Uit de figuur is ook af te leiden dat de scholen in stedelijke centra met een ongezonde voedingsomgeving vaak scholen zijn met een hoog percentage leerlingen met een laag opgeleide moeder (blauwe kleur).

De resultaten voor de link tussen densiteit van gemakswinkels en socio-economische status indicatoren (niet weergegeven in dit rapport) zijn gelijkaardig als deze voor de fast food, bezorg en afhaalverkooppunten.

IS ER EEN LINK TUSSEN DE GEZONDHEID VAN VOEDSELOMGEVINGEN ROND SCHOLEN IN VLAANDEREN EN GEWICHT STATUS BIJ KINDEREN?

Figuur 7: De link tussen de voedselomgeving rond scholen en de gewichtstatus van schoolgaande kinderen in Vlaanderen.

Er werd een positief verband gevonden tussen de densiteit van fastfood, afhaal- en bezorg restaurants en de densiteit van gemakswinkels aan de ene kant en de gemiddelde BMI en het percentage leerlingen met overgewicht aan de andere kant. Dit verband werd gevonden voor kinderen jonger dan 6 jaar en kinderen tussen 6 en 12 jaar. Zo tonen de modellen aan dat voor elk additioneel fastfood, afhaal of bezorg verkooppunt binnen een 500m wandelafstand van de schoolingang, de gemiddelde BMI van de kinderen 6-12 jaar van die school met 0.057 kg/m² stijgt in het jaar 2010-2011. Deze relatie blijft behouden in latere jaren, zo stijgt de BMI van de kinderen 6-12 jaar in 2015-2016 met 0.059 kg/m² per additionele fastfood, afhaal en bezorgverkooppunt. Er werd ook een verband gevonden tussen de voedselomgeving en het gewicht van jongeren 13-14 jaar en 15-18 jaar, maar dit was niet statistisch significant. Deze resultaten duiden er op dat vooral jonge kinderen vatbaar zijn voor een ongezonde voedselomgeving.

WAT KAN DE OVERHEID DOEN OM DE VOEDSELOMGEVING ROND SCHOLEN GEZONDER TE MAKEN ?

In het buitenland kunnen we reeds enkele voorbeelden vinden waar lokale overheden hebben ingegrepen in de voedselomgeving.

- In Londen hebben verschillende districten uitsluitingszones opgericht rond belangrijke plaatsen zoals scholen en parken. Binnen deze zones geldt er een complete ban op afhaal outlets.
- 165 (50.5 %) van de lokale overheden in Engeland hebben specifieke planningsrichtlijnen voor fastfood verkooppunten. 56 (34.1 %) van deze planningsrichtlijnen zijn gebaseerd op gezondheidscriteria.
- In Zuid-Korea zijn sinds 2009 'Green Food Zones' opgericht. Binnen een straal van 200m rond scholen geldt er een ban op het verkopen van junkfood aan kinderen.
- In 2008 stelde de stad Los Angeles een 1-jarig moratorium in op het openen of uitbreiden van een fastfood restaurant in het Zuidelijke stadsdeel.

Andere maatregelen die genomen kunnen worden zijn het limiteren van de openingsuren van ongezonde voedingsverkooppunten in de schoolomgeving of verkooppunten verplichten een minimum aanbod van gezonde voeding te verkopen.

WAT KUNNEN WE CONCLUDEREN UIT DEZE STUDIE ?

Deze studie toont aan dat de huidige voedselomgeving rond basis- en secundaire scholen in Vlaanderen voornamelijk ongezond is. Sinds 2008 is voedingslandschap rond scholen in Vlaanderen sterk veranderd. Het aantal fastfood restaurants, afhaal- en bezorg restaurants en gemakswinkels zijn sterk gestegen, terwijl het aantal traditionele winkels zoals groetenwinkels, bakkers en winkels die voornamelijk dierlijke producten verkopen gedaald zijn. Deze trend is extra uitgesproken voor scholen met een hoog percentage leerlingen waarvan de moeder laagopgeleid is en scholen met een hoog percentage leerlingen waarvan de thuistaal niet Nederlands is. Deze leerlingen, die vaak in een moeilijke socio-economische situatie zitten, zijn extra kwetsbaar voor een ongezonde voedselomgeving rond hun school. Deze studie vond een positief verband tussen de densiteit van fastfood, afhaal en bezorgoutlets, de densiteit van gemakswinkels en de gewichtstatus van kinderen jonger dan 6 jaar en kinderen tussen 6 en 12 jaar. Er werden geen significante verbanden gevonden tussen de voedselomgeving en de gewichtstatus van jongeren van 13-14 jaar en 15-18 jaar. Beleidsmakers worden aangeraden een beleid uit te stippelen om gezonde voedingsomgevingen rond scholen te creëren om de gezondheid van kinderen te beschermen. Hiervoor kunnen ze inspiratie halen uit reeds genomen maatregelen in het buitenland.

Financiering

Deze studie werd gefinancierd door het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Citeer dit rapport als volgt:

Vincent Smets, Stefanie Vandevijvere.
Naar gezonde voedselomgevingen rond scholen in Vlaanderen, Sciensano, 2021.

